

मोहनविक्रम सिंहको निबन्धकारिता

मोहनविक्रम सिंहको निबन्धकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत विश्वविद्यालय क्याम्पस, नेपाली केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष दसौं पत्रको
प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

कमला थापा

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६८

- कमला थापा / २०६८

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरका स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका छात्रा कमला थापाले मोहनविक्रम सिंहको निबन्धकारिता शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पारेकोले यसका आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६८/०९/२४

.....
डा. गोविन्दप्रसाद शर्मा
उपप्राध्यापक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर
काठमाडौं

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागकी छात्रा कमला थापाले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको “मोहनविक्रम सिंहको निबन्धकारिता” शीर्षकको शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कन गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

क्र.सं.	नाम	हस्ताक्षर
१.	प्रा. राजेन्द्र सुवेदी (विभागीय प्रमुख)
२.	प्रा.डा. पारसमणि भण्डारी (बाह्य परीक्षक)
३.	उप-प्रा.डा. गोविन्दप्रसाद शर्मा (शोधनिर्देशक)

मिति : २०६८/२/१

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु उपप्रा.डा. गोविन्दप्रसाद शर्माको कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यसको तयारीको क्रममा शैक्षिक व्यस्तता र व्यवहारिक कार्य व्यस्तता बीच पनि मलाई आफ्नो अमूल्य समय दिई शोधकार्यमा अभिप्रेरित गर्नाका साथै सचेत र सजग गराउँदै प्रस्तुत शोधपत्रलाई यस रूपमा ल्याउन समुचित मार्ग निर्देशन गरिदिनु हुने शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरुप्रति सर्वप्रथम हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी शोधपत्र लेख्न सुअवसर प्रदान गर्नु हुने विभागीय प्रमुख प्रा. राजेन्द्र सुवेदीप्रति म कृतज्ञ छु । त्यसैगरी शोधपत्रको तयारीका क्रममा सहयोग सुभाउ र प्रेरणा दिनु हुने नेपाली केन्द्रीय विभागका आदरणीय गुरुहरूप्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

यस शोधकार्यको लागि आवश्यक पुस्तक तथा पत्रपत्रिका सहज रूपमा उपलब्ध गराई सहयोग गर्ने त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय पुस्तकालयलाई हार्दिक धन्यवाद चढाउँछु ।

मेरो लालनपालन र पठनपाठनलाई सर्वस्व ठान्ने बुबा भद्र व. थापा र आमा चन्द्रकला थापा, प्रति आभारी छु । पढ्नु पर्छ भनी वातावरण सृजना गरी मलाई यहाँसम्म ल्याई पुऱ्याउने मेरो दाजु अमर थापा, भाइ तिलक थापालाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

शोधपत्र अध्ययनको क्रममा सुरुदेखि नै सल्लाह सुभाउ र पुस्तक दिई सहयोग पुऱ्याउने रत्नराज्य क्याम्पसमा अध्यापन गराउने श्री गोविन्द आचार्य र दिदी दुर्गा पौडेलप्रति कृतज्ञ छु ।

शोधपत्र तयारीको क्रममा प्रत्यक्ष सहयोग गर्ने साथीहरू रमा पाठक उपेन्द्र कु. शाही, तुलसी ज्ञवाली, माया वि.एम., नारायण गिरीलाई पनि धन्यवाद दिन्छु । यस शोधपत्रलाई छिटो छरितो र सजक रूपमा टड्कन गर्ने 'जी' कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुरलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको समुचित मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर समक्ष पेस गर्दछु ।

शैक्षिक सत्र २०६४/०६५

मिति : २०६८/०९/२४

क्रमाङ्क २४०

शोधार्थी

कमला थापा

नेपाली केन्द्रीय विभाग

त्रि.वि., कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

विषयसूची

	पृष्ठ
प्रथम परिच्छेद : शोधपरिचय	१-४
१.१ विषय परिचय	१
१.२ समस्या कथन	१
१.३ शोधकार्यको उद्देश्य	१
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ शोधकार्यको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता	३
१.६ अध्ययनको सीमाङ्कन	४
१.७ सामग्री सङ्कलन कार्य	४
१.८ शोध विधि	३
१.९ शोधपत्रको रूपरेखा	४
दोस्रो परिच्छेद : निबन्धकार मोहनविक्रम सिंहको जीवनी, व्यक्तित्व कृतित्वको सामान्य चिनारी	५-२०
२.१ विषयप्रवेश	५
२.२ जीवनीको चिनारी	५
२.२.१ जन्म र जन्मस्थान	५
२.२.२ बाल्यकाल	५
२.२.३ पारिवारिक जीवन	६
२.२.४ शिक्षा	६
२.२.५ रुचि	७
२.३ लेखनको प्रेरणा र प्रभाव	८
२.४ मोहनविक्रम सिंहको व्यक्तित्वको चिनारी	९
२.४.१ साहित्येतर व्यक्तित्व	९
२.४.१.१ लेखक व्यक्तित्व	९
२.४.१.२ सामाजिक व्यक्तित्व	१०
२.४.१.३ राजनीतिक व्यक्तित्व	१०
२.४.२ साहित्यिक व्यक्तित्व	१२
२.४.२.१ कवि व्यक्तित्व	१२
२.४.२.२ निबन्धकार व्यक्तित्व	१३
२.४.२.३ नाटककार व्यक्तित्व	१४

२.४.२.४	कथाकार/उपन्यासकार व्यक्तित्व	१५
२.४.२.५	समालोचक व्यक्तित्व	१६
२.४.२.६	सम्पादक व्यक्तित्व	१७
२.४.२.७	भूमिका लेखक व्यक्तित्व	१७
२.४.२.८	अनुवादक व्यक्तित्व	१९
२.५	प्रकाशित कृतित्वको चिनारी	१९
२.६	निष्कर्ष	२०

तेस्रो परिच्छेद : निबन्धकार मोहनविक्रम सिंहका निबन्धको सर्वेक्षण २१-३६

३.१	विषयप्रवेश	२१
३.२	निबन्धको चिनारी	२१
३.२.१	निबन्धको पूर्वीय मान्यता	२१
३.२.२	निबन्धको पाश्चात्य मान्यता	२२
३.२.३	निबन्धको परिभाषा	२२
३.२.४	निबन्धको स्वरूप	२३
३.३	निबन्धको तत्त्वहरू	२४
३.३.१	विषयवस्तु	२५
३.३.२	उद्देश्य	२५
३.३.३	भाषाशैली	२५
३.४	निबन्धको वर्गीकरण	२६
३.४.१	आत्मपरक निबन्ध	२६
३.४.१.१	विचारात्मक निबन्ध	२६
३.४.१.२	भावनात्मक निबन्ध	२६
३.४.१.३	वैयक्तिक निबन्ध	२७
३.४.२	वस्तुपरक निबन्ध	२७
३.४.२.१	वर्णनात्मक निबन्ध	२८
३.४.२.२	विवरणात्मक निबन्ध	२८
३.५	मोहनविक्रम सिंहको निबन्ध लेखन	२९
३.५.१	मोहनविक्रम सिंहका निबन्धको सर्वेक्षण	३०
३.५.१.१	साहित्यिक निबन्धहरू	३१
३.५.१.२	राजनीतिक निबन्धहरू	३१
३.५.१.३	धार्मिक तथा सांस्कृतिक निबन्धहरू	३१

	३.५.१.४	समालोचनात्मक निबन्धहरू	३२
	३.५.१.५	ऐतिहासिक निबन्धहरू	३२
३.६		मोहनविक्रम सिंहका निबन्धहरूको वर्गीकरण	३२
	३.६.१	आत्मपरक निबन्ध	३३
	३.६.१.१	विचारात्मक निबन्ध	३३
	३.६.१.२	भावनात्मक निबन्ध	३४
	३.६.१.३	वैयक्तिक निबन्ध	३४
	३.६.२	वस्तुपरक निबन्ध	३४
	३.६.२.१	वर्णनात्मक निबन्ध	३५
	३.६.२.२	विवरणात्मक निबन्ध	३५
३.७		निष्कर्ष	३५

चौथो परिच्छेद : निबन्धकार मोहनविक्रम सिंहका निबन्धहरूको विश्लेषण			३७-६१
४.१		विषयप्रवेश	३७
४.२		मोहनविक्रम सिंहका निबन्धको अध्ययनको आधार	३७
४.३		धरतीको पूर्वइतिहास निबन्ध सङ्ग्रहको विश्लेषण	३७
	४.३.१	प्राचीन भारतीय विवाह प्रथाको समीक्षा (२०५८)	३७
	४.३.२	ओशो धार्मिक सम्प्रदाय र समाजमा त्यसको भूमिका (२०५४)	३९
	४.३.३	हर्के	४१
	४.३.४	अलविदा कामरेड जलजला ! (२०३८)	४२
	४.३.५	धरतीको पूर्व इतिहास (२०३५)	४४
	४.३.६	वेश्यावृत्ति : एक समीक्षा (२०२८)	४६
	४.३.७	आदि विद्रोही (२०२९)	४८
	४.३.८	मेरो टुकी (२००८)	५१
४.४		मोहनविक्रम सिंहको फुटकर निबन्धहरूको विश्लेषण	५३
	४.४.१	विद्या र हामी (२००४/००५)	५३
	४.४.२	सलमान रूशदीको विरुद्ध देखापरेको धार्मिक उन्माद (२०४५)	५४
	४.४.३	उजेली र हर्के : आदर्श पात्रहरूको निर्माणबारे मेरो अनुभव (२०४६)	५७
	४.४.४	घर बन्छ, घरहरू भत्कन्छन् (२०५३)	५९
४.५		निष्कर्ष/उपसंहार	६१

पाँचौ परिच्छेद : मोहनविक्रम सिंहका निबन्धात्मक प्रवृत्ति	६२-६९
५.१ विषयप्रवेश	६२
५.२ मोहनविक्रम सिंहका निबन्धात्मक प्रवृत्ति	६२
५.२.१ प्रगतिवादी चिन्तन	६२
५.२.२ राष्ट्रिय क्रान्तिकारीप्रतिको साहित्यिक प्रस्तुति	६३
५.२.३ बौद्धिक तथा वैचारिक लेखन	६३
५.२.४ धार्मिक तथा सांस्कृतिक चिन्तन	६४
५.२.५ नारीवादी चिन्तन	६५
५.२.६ प्रकृति चिन्तन	६५
५.२.७ व्याङ्ग्यात्मक तथा प्रतीकात्मक लेखन	६६
५.२.८ भाषाशैलीगत चिन्तन	६७
५.२.९ मानवतावादी चिन्तन	६७
५.२.१० अन्तर्राष्ट्रियतावादी चिन्तन	६८
५.३ निष्कर्ष	६८

छैटौ परिच्छेद : उपसंहार तथा निष्कर्ष	७०-७४
--------------------------------------	-------

परिशिष्टहरू	७५-७९
सन्दर्भग्रन्थसूची	८०-८२

सङ्क्षिप्त शब्द सूची

अनु	-	अनुवाद
अप्र.	-	अप्रकाशित
इ.सं.	-	इस्वी सम्वत्
उपप्रा.	-	उप प्राध्यापक
क्र.सं.	-	क्रम संख्या
डा.	-	डाक्टर
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
पृ.	-	पृष्ठ
प्रा.	-	प्राध्यापक
वि.सं.	-	विक्रम सम्वत्
स्ना.	-	स्नातकोत्तर
एम.ए.	-	मास्टर अफ आर्टस
संस्क	-	संस्करण
सम्पा.	-	सम्पादक